

تحلیلی بر عوامل تحقق گردشگری پایدار در شهرهای مناطق کوهستانی (مورد مطالعه: شهر خوانسار)

محمد رضا حقی، استادیار گروه معماری، دانشکده فنی و مهندسی، دانشگاه رازی، کرمانشاه، ایران.
احسان حیدرزاده*^۱، استادیار گروه شهرسازی، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه خلیج فارس، بوشهر، ایران.

پذیرش نهایی: ۱۴۰۰/۵/۳۰

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۴/۳۱

چکیده

رونق گردشگری در یک شهر یا منطقه به مانند حرکت بر روی لبه تیغ است زیرا گردشگری به موازات مزایایی که به همراه دارد، می‌تواند پیامدهایی منفی را نیز به دنبال داشته باشد. بنابراین تنها زمانی می‌توان وضعیت گردشگری یک شهر را موفق ارزیابی نمود که به موازات جلب رضایت گردشگران، به پایداری منطقه و جامعه میزبان آسیبی وارد نسازد. از همین رو، پژوهش حاضر سعی دارد عوامل تحقق گردشگری پایدار در شهرهای مناطق کوهستانی را به کمک استخراج و تحلیل نظر گردشگران مورد شناسایی قرار دهد. روش پژوهش توصیفی تحلیلی و مبتنی بر مطالعات اسنادی و پیمایش میدانی است. متغیرهای موضوع از منابع معتبر داخلی و خارجی گردآوری شده و از آنها برای تدوین سوالات پرسشنامه بهره گرفته شده است. جامعه هدف، گردشگران مراجعه کننده به شهر خوانسار در فروردین ۱۴۰۰ هستند. با توجه به تعداد متغیرهای مورد پرسش که ۳۴ عدد بوده است، حجم نمونه ۱۷۰ نفر انتخاب شده است که ۵ برابر تعداد متغیرهاست (که این نسبت برای مدل تحلیل عاملی مناسب است). لذا پس از بررسی روایی و پایایی سوالات، داده‌های مستخرج از پرسشنامه‌ها در نرم‌افزار SPSS وارد شده و به کمک مدل تحلیل عاملی اکتشافی مورد تحلیل قرار گرفته‌اند. یافته‌ها نشان می‌دهد عوامل گردشگری پایدار در شهرهای مناطق کوهستانی به ترتیب شامل «خدمات شهری»، «نیازمندی‌های اولیه»، «جذابیت‌های تفریحی»، «فرهنگ جامعه میزبان»، «اقتصادی»، «زیست‌بوم طبیعی»، «جذابیت‌های فرهنگی» و «پایداری» می‌باشند. همچنین در مورد شهر خوانسار بیشترین ضعف در دو عامل «پایداری» و «نیازمندی‌های اولیه» خودنمایی می‌کند که بر همین اساس، راهبردهایی برای پاسخ به این ضعف‌ها پیشنهاد گردیده است.

واژگان کلیدی: گردشگری پایدار، گردشگری شهری، مناطق کوهستانی، خوانسار.

*^۱ نویسنده مسئول Email: e.heidarzadeh@pgu.ac.ir

نحوه استناددهی به مقاله:

حقی، محمد رضا، حیدرزاده، احسان (۱۴۰۰). تحلیلی بر عوامل تحقق گردشگری پایدار در شهرهای مناطق کوهستانی (مورد مطالعه: شهر خوانسار). سال دوم، شماره ۲ (۶). صص ۸۳-۹۹. Doi:10.52547/gasma.2.5.83

۱. مقدمه

گردشگری بخشی جدایی ناپذیر از فرایند جهانی شدن است به طوریکه امروزه دولت‌ها به طور فزاینده‌ای به ساده‌سازی و تسهیل رویه جذب گردشگر در مقاصد می‌پردازند (سانگ و همکاران^۱، ۲۰۱۷: ۲). علیرغم وضعیت نامشخص اقتصاد جهانی در دهه‌های گذشته، گردشگری به یکی از بزرگترین و پُرشتاب‌ترین بخش‌های اقتصادی در سراسر جهان تبدیل شده است چنانکه تعداد گردشگران بین‌المللی با یک رشد بی‌وقفه از ۲۵ میلیون نفر در سال ۱۹۵۰، به ۵۲۸ میلیون نفر در سال ۱۹۹۵ و در مجموع به ۱۲۳۵ میلیون نفر در سال ۲۰۱۶ رسید (آلجری و همکاران^۲، ۲۰۱۸: ۴۱). این صنعت در ۲۰ سال گذشته در اقتصادهای کمتر توسعه یافته، سریعتر از کشورهای سازمان همکاری و توسعه اقتصادی^۳ رشد کرده است که موجب افزایش تعامل بین صنعت گردشگری و مردم بومی شده است (مکنیل و وزنیاک^۴، ۲۰۱۸: ۳۸۷)؛ تا آنجا که گردشگری تبدیل به اصلی‌ترین زمینه تجارت اقتصادی و امکان بقا برای بسیاری از کشورها شده است (استریمیکنی و همکاران^۵، ۲۰۲۰: ۸).

در راستای اهمیت موضوع گردشگری پایدار، سازمان ملل متحد سال ۲۰۱۷ را به طور رسمی سال بین‌المللی گردشگری پایدار برای توسعه، اعلام نمود. هدف این اقدام، افزایش آگاهی عمومی از نقش قابل توجه گردشگری پایدار در توسعه جوامع بود (ام-گویتزر^۶، ۲۰۲۱: ۱). در واقع ساکنان مهمترین ذینفعان در توسعه گردشگری در جوامع محلی قلمداد می‌شوند زیرا آن‌ها با گردشگران به طور مستقیم تعامل می‌کنند و تجارب فراموش نشدنی را برای

گردشگران ارائه می‌دهند (لی و جان^۷، ۲۰۱۹: ۳۶۸). محصل این نگرش، مشارکت جامعه میزبان در ارتقا و حفاظت محیط‌زیست محلی و فعالیت‌های حوزه گردشگری است (امین^۸، ۲۰۱۸: ۳۲).

گردشگری ابعاد وسیعی را شامل می‌شود بطوریکه امروزه گردشگری به عنوان یک صنعت شناخته می‌شود که در مقیاس‌های مختلف (محلی تا بین‌المللی)، جوامع متنوع (روستایی و روستایی) و حوزه‌های مختلف (تاریخی، تفریحی، طبیعی و غیره) بسط یافته است. در این میان گردشگری شهری به سبب در اختیار قرار دادن محیط‌های چندعملکردی، جاذبه‌های تفریحی و سایر تسهیلات رفاهی، نسبت به سایر مقاصد گردشگری با توجه بیشتر گردشگران مواجه شده است. مساله‌ای که سبب شده گردشگری به عنوان یکی از راهبردهای پایدارتر رشد اقتصادی برای شهرها تلقی شود (کانس و همکاران^۹، ۲۰۱۸: ۱).

گردشگری شهری مفهومی پیچیده است و تعریف آن در ادبیات گردشگری از اواخر دهه ۱۹۸۰ به بعد، مطرح شده است. مطابق با تعریف کمیسیون اروپا، گردشگری شهری عبارت است از «گروهی از جاذبه‌های گردشگری و فعالیت‌های قرار گرفته در شهرها که برای بازدیدکنندگان از نقاط دیگر، ارائه شده است». سازمان گردشگری جهانی ملل متحد نیز گردشگری شهری را «سفرهای انجام شده توسط مسافران به شهرها یا نواحی با تراکم جمعیتی بالا» تعریف کرده است. گردشگرانی که با اهداف متفاوت تجاری، شرکت در کنفرانس، ورزشی، فرهنگی و سرگرمی به مناطق شهری سفر می‌کنند (السعد و آبانه^{۱۰}، ۲۰۱۷: ۳۶۳-۳۶۱). با همه این اوصاف، توسعه گردشگری شهری بدون پسوند

¹ Song et al

² Algieri et al

³ OECD

⁴ Mac Neill and Wozniak

⁵ Streimikiene et al

⁶ M-Gutierrez

⁷ Lee and Jan

⁸ Amin

⁹ Koens et al

¹⁰ Al-saad and Ababneh

بافت‌های تاریخی (پالو-فرناندز و پالو-فرناندز^۴، ۲۰۱۷: ۲)، رونق کسب و کارهای موجود، مراقبت و حفظ منابع طبیعی و فرهنگی (پالو-فرناندز و همکاران^۵، ۲۰۱۸: ۱) به همراه دارد. اما نباید فراموش کرد که توسعه گردشگری نیازمند برنامه‌های مؤثر و اجرای صحیح آن نیازمند هماهنگی و ارتباط صحیح بین بازیگران گردشگری است. از همین رو، در طرح شورای جهانی سفر و گردشگری، برنامه‌ریزی سفرهای قرن ۲۱ باید بین اولویت‌های دولت، جنبه‌های اقتصادی، مسائل زیست‌محیطی و پیامدهای فرهنگی اجتماعی تعادل ایجاد کنند (بایان و عبدالوهاب^۶، ۲۰۱۸: ۱). امروزه بسیاری از طرح‌های توسعه گردشگری، بهره‌مندی از ظرفیت‌های بالقوه و پنهان مناطق را در اولویت برنامه‌های خود قرار داده‌اند. در این میان، مناطق کوهستانی علی‌رغم محدودیت‌هایی چون دسترسی دشوار، ثروت کم، زیرساخت‌های محدود، آب و هوای سخت و غیره از جمله مناطق مستعد توسعه گردشگری قلمداد می‌شوند. نکته حائز اهمیت آن است که توسعه گردشگری وسیله‌ای برای دستیابی به توسعه پایدار در این مناطق کوهستانی می‌شود در شرایطی که سایر منابع اقتصادی لازم برای توسعه در این نواحی، محدود است (کا-نپال و چینیک^۷، ۲۰۰۵: ۳۱۴، سینگ بوری و همکاران^۸، ۲۰۱۴: ۴). به عبارتی برای مناطق کوهستانی، یکی از راهکارهای استفاده از منابع موجود، توسعه فعالیت‌های گردشگری است (کیلوک و همکاران^۹، ۲۰۱۷: ۴). همین مساله سبب گردید پژوهش حاضر واکاوی گردشگری پایدار در شهر خوانسار (واقع در استان اصفهان) را در دستور کار قرار دهد. این شهر که به سبب آب و هوای مناسب، باغات سرسبز و طبیعت بکر، طی دهه‌های اخیر، به

«پایداری» محکوم به شکست است. گردشگری شهری زمانی پایدار خواهد بود که از نظر اقتصادی سودآور باشد، ضمن تنوع‌بخشی به اقتصاد موجب اخلال در صنایع مهم نشود، فرصت‌های معیشتی و درآمد را برای مردم محلی فراهم کند و تا آنجا که ممکن است از نیروی کار و مواد محلی بهره‌برد. از نظر محیط‌زیستی نیز منابع طبیعی را حفظ و حتی افزایش دهد، اکوسیستم را مختل نکند و استفاده از منابع تجدیدپذیر و انرژی پاک را ترویج کند. همچنین از نظر اجتماعی-فرهنگی بتواند سنت‌ها و صنایع دستی محلی را حفظ کند، خلاقیت را در هنر ایجاد کند، برابری جنسیتی، فرصت برای جوانان و احترام به حقوق مردم بومی را ترویج کند و در نهایت رفاه نسل آینده را نیز مدنظر قرار دهد (سی‌ساینز و ام‌سامورین^۱، ۲۰۲۱: ۳۳). به عبارت دیگر، گردشگری پایدار به عنوان «زیرمجموعه توسعه پایدار» (سارین^۲، ۲۰۲۱: ۱) باید بتواند نیازهای گردشگرهای زمان حال و جوامع میزبان را برآورده کند و درعین حال فرصت‌ها را برای آینده بسط و گسترش می‌دهد و منابع را به گونه‌ای مورد استفاده قرار دهد که هم‌زمان با حفظ ارزش‌های فرهنگی، فرایندهای اکولوژیکی، تنوع زیستی و سیستم‌های پشتیبان حیات، به نیازهای اقتصادی، اجتماعی و زیباشناختی نیز پاسخ دهد (فرهادی یونکی و حسن‌زاده^۳، ۱۴۰۰: ۳۳). این مهم مستلزم مشارکت آگاهانه همه ذینفعان در چارچوب فرایندی مستمر، نظارتی مداوم بر تأثیرات و در صورت لزوم، اقدامات پیشگیرانه و اصلاحی است (وینگوپالان^۳، ۲۰۲۱: ۱۹۹). اعتقاد بر این است که توسعه گردشگری پایدار شهری آثار مثبت اقتصادی و اجتماعی همچون ایجاد فرصت‌های جدید شغلی، بهبود سطح زندگی مردم محلی، احیای فعالیت‌های رو به افول، بهبود بناها و

⁴ Pulido-Fernandez & Pulido-Fernandez

⁵ Bhuiyan & Abdul Vahab

⁶ K.Nepal & Chipeniuk

⁷ Singh Boori et al

⁸ Ciolac et al

¹ C.Sainz and M.Samorin

² Saarinen

³ Venugopalan

شده است (حیدرزاده و حقی، ۱۳۹۷: ۲). لذا پژوهش حاضر تلاش دارد با محوریت قرار دادن «پایداری» به عنوان یک اصل در توسعه گردشگری شهری به تحلیل وضعیت شهر خوانسار بپردازد و در پایان، راهبردهایی مناسب ارائه دهد. در ادامه به طور خلاصه به برخی مطالعات مرتبط با موضوع پژوهش حاضر اشاره شده است (جدول ۱).

یکی از مقاصد گردشگری برای مردم شهرهای بزرگ اطراف خود تبدیل شده است، اما به سبب فقدان برنامه‌ریزی و عدم آمادگی شهر برای پذیرش گردشگران با پیامدهای نامطلوبی مانند آلودگی منابع آب و محیط طبیعی، تخریب چشم‌اندازهای طبیعی، افزایش مهاجرت، رکود فعالیت‌های کشاورزی و تغییر کاربری اراضی زراعی و باغات همراه

جدول ۱. پیشینه مطالعات مرتبط با پژوهش حاضر

محقق	خلاصه نتایج
دپفت و همکاران ^۱ ، ۲۰۱۲	این مقاله توسعه گردشگری پایدار در جزیره کرت در تایلند را مورد توجه قرار داده است. جمع‌آوری داده‌های اولیه از طریق مصاحبه‌های نیمه‌ساختار یافته و عمیق با مقامات محلی و ساکنان محلی حاصل شده است و داده‌ها با استفاده از تحلیل محتوا مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته‌اند. مقاله استدلال می‌کند برای انتشار موثر ایده‌های گردشگری پایدار در جامعه به ارتباطات بین فردی، مشارکت رسانه‌ها و نقش آفرینی بازیگران اصلی جامعه میزبان نیاز است.
استورم و کریستین ^۲ ، ۲۰۱۵	در این مقاله، به تحلیل و تفسیر گردشگری در شهر آشویل (در کارولینای شمالی) پرداخته شده است. یافته‌ها نشان می‌دهد نقاط عطف گردشگری این شهر شامل برخورداری از مناظر و آب و هوای مطلوب، گردشگری حوزه سلامت، جاذبه‌های تفریحی، جاذبه‌های فرهنگی، منابع طبیعی بومی، مشارکت دولت و بخش خصوصی و حفظ هویت محلی بوده است.
تحریری و همکاران ^۳ ، ۲۰۲۰	این مقاله «گردشگری پایدار» را از مسیر «توسعه پایدار» تحلیل می‌کند. مطالعه با شناخت و توصیف وضعیت گردشگری کوزوو آغاز شده و در نهایت به تجزیه و تحلیل وضعیت فعلی گردشگری کوزوو به کمک تحلیل SWOT پرداخته است.
ماسپول ^۴ ، ۲۰۲۱	هدف پژوهش، شناسایی چالش‌های فرهنگی اجتماعی گردشگری در کشور اندونزی است. مراقبت از فرهنگ محلی، تاکید بر ظرفیت فرهنگ منحصر به فرد هر منطقه در راستای بین‌المللی نمودن گردشگری مورد تاکید قرار گرفته است.
کاکلینا و همکاران ^۵ ، ۲۰۲۱	در این مقاله، پتانسیل‌های گردشگری منطقه اوکینسکی در روسیه مورد تحلیل قرار گرفته است. پتانسیل‌ها شامل منابع طبیعی از جمله رودخانه‌ها، چشمه‌ها و مناظر کوهستانی و نیز میراث فرهنگی و قومی منطقه هستند. این مطالعه در پی بررسی اهمیت این پتانسیل‌ها برای افراد محلی و گردشگران است.
بهزادی و همکاران، ۱۳۹۷	این مطالعه به آینده‌نگری گردشگری پایدار استان یزد به کمک جامعه آماری متشکل از ۱۸ کارشناس حوزه گردشگری پرداخته است. تعداد ۲۹ مؤلفه از اسناد فرادست و مبانی نظری گزینش شده و سپس در نرم‌افزار میک‌مک مورد تحلیل قرار گرفته‌اند. نتایج نشان می‌دهد که «امنیت» و «سطح توسعه و وضعیت اقتصادی جامعه محلی» بسیار نزدیک به محور مخاطره قرار دارند و «خشک‌سالی»، «تورم» و «مشارکت و تقویت سازمان‌های مردم‌نهاد» با بیش‌ترین میزان تأثیر گذاری همراه هستند.
ده دهزاده سیلابی و احمدی فرد، ۱۳۹۸	پژوهش با تکنیک پویا محیطی و دلفی، ۳۶ عامل اولیه در پنج حوزه مختلف اجتماعی-فرهنگی، اقتصادی، مدیریت و برنامه‌ریزی، زیرساختی-خدماتی و عوامل طبیعی را در نرم‌افزار میک‌مک مورد تحلیل قرار داده است. نتایج نشان می‌دهد از میان ۱۳ عامل پیشران در توسعه گردشگری استان مازندران، متغیرهای بخش زیرساختی و خدماتی بیشترین تأثیر و عوامل طبیعی کمترین تأثیر گذاری را خواهند داشت.
محمدی و همکاران، ۱۳۹۸	این پژوهش به شناسایی عوامل موثر بر توسعه پایدار گردشگری روستایی زرآباد بخش الموت شرقی قزوین پرداخته است. تحلیل‌ها با رویکرد معادلات ساختاری انجام پذیرفته است که در نهایت نشان می‌دهد عوامل پتانسیل روستا، مشارکت مردمی، توسعه اشتغال‌زایی، حمایت‌های دولتی، فرهنگی و اجتماعی بیشترین نقش را بر توسعه پایدار گردشگری روستای مورد مطالعه دارند.
سرائی و همکاران، ۱۳۹۹	پژوهش بر شناسایی عوامل اصلی و ترسیم آینده محتمل و مطلوب گردشگری پایدار شهر میبد معطوف است. مطالعه با روش دلفی (متخصصان جغرافیا، برنامه‌ریزی شهری، گردشگری و کارشناسان اجرایی) در محیط نرم‌افزار میک‌مک انجام پذیرفته است. بر اساس نتایج، از میان ۱۴ عامل کلیدی، ۵ عامل پیشران حیاتی شامل جاذبه، تاریخ، اقتصاد، مدیریت و برنامه‌ریزی در توسعه گردشگری شهر میبد نقش دارند.
علی اکبری و همکاران، ۱۳۹۹	این مقاله به تدوین سناریوهای آینده گردشگری شهر کرمان در افق ۱۴۱۰ پرداخته است. مطالعه از روش دلفی (جامعه آماری ۱۵ کارشناس علمی و اجرایی) بهره گرفته است. نتایج نشان می‌دهد ۸۰ درصد وضعیت‌های گردشگری کرمان در آینده مطلوب و ۲۰ درصد ثابت و بحرانی است. مطلوبترین سناریو بر شالوده رقابت‌پذیری، برنامه‌محوری و توسعه متوازن استوار است.

منبع: نگارندگان، ۱۴۰۰

¹ Dabphet et al

² Strom and Kerstein

³ Tahiri et al

⁴ Maspul

⁵ Kuklina et al

متغیر دنبال شده است. بر این اساس، از ۳۴ متغیر شناسایی شده در قالب ۳۴ سوال ۵ گزینه‌ای (طیف لیکرت ۵ تایی) استفاده شده است. روایی سوالات با دریافت نظر کارشناسان (۱۵ نفر) کنترل گردیده و پایایی نیز با توجه به مقدار آزمون آلفای کرونباخ برای ۲۵ پرسشنامه آزمایشی (۰/۷۹۹) مورد تایید قرار گرفته است. جامعه آماری پژوهش، گردشگران مراجعه کننده به شهر خوانسار هستند. با توجه به اینکه در این پژوهش از مدل تحلیل عاملی اکتشافی بهره گرفته شده است لذا حجم نمونه حداقل باید ۳ الی ۴ برابر تعداد متغیرهای پژوهش باشد. بنابراین با توجه به تعداد متغیرهای مورد پرسش (۳۴ متغیر)، حجم نمونه ۱۷۰ نفر انتخاب شده است که ۵ برابر تعداد متغیرهاست. لذا تعداد ۱۷۰ پرسشنامه در میان گردشگران مراجعه کننده به شهر خوانسار در فروردین ۱۴۰۰ توزیع گردید. در ادامه، داده‌های حاصل از پرسشنامه-ها در نرم‌افزار SPSS وارد شده و به کمک مدل تحلیل عاملی اکتشافی مورد تحلیل قرار گرفته است. خروجی‌های مدل تحلیل عاملی علاوه بر دسته‌بندی و خلاصه‌سازی متغیرها، درصد واریانس (وزن) عوامل را نیز بدست می‌دهد که از آنها در شناسایی و تدوین راهبردهای دارای اولویت استفاده شده است.

همانطور که در بخش قبل اشاره شد، به منظور تحلیل جامع موضوع، ضروری است در ابتدا اصلی‌ترین متغیرهای پژوهش از متون معتبر داخلی و خارجی استخراج شوند. لذا مطابق مباحث ادبیات پژوهش، گردشگری شهری پایدار از آن جهت که زیرمجموعه توسعه پایدار تلقی می‌شود باید از سه حوزه زیست‌محیطی، اجتماعی - فرهنگی و اقتصادی و مالی مورد بررسی قرار گیرد. از سوی دیگر، گردشگری شهری به مثابه یک صنعت و خدمت شهری باید بتواند رضایت گردشگران و جامعه میزبان را در دسترسی به تسهیلات فراهم نماید. بنابراین می‌بایست حوزه کالبدی و

با توجه به پژوهش‌هایی که در جدول ۱ مورد بررسی قرار گرفته‌اند، در این پژوهش تلاش شده است نگاهی جامع‌تر و در عین حال، خاص‌تر به موضوع گردشگری پایدار شود. لذا گردآوری و استفاده از طیف وسیعی از متغیرها (۳۴ متغیر) برای تحلیل، موجب شده است نگاهی جامع و همه‌جانبه به موضوع حاصل شود. همچنین بررسی موضوع در یک شهر از مناطق کوهستانی کشور با توجه به شرایط خاص مثبت و منفی اینگونه شهرها از دیگر وجوه متمایز پژوهش حاضر نسبت به پژوهش‌های پیشین است. علاوه بر این، استفاده از مدل تحلیل عاملی به سبب آنکه از رویکردی استقرایی تبعیت می‌کند نگاهی تحلیلی از پایین به بالا را بدست می‌دهد که متفاوت با بسیاری مدل‌های کارشناس محور است. خلاصه‌سازی و دسته‌بندی متغیرها، بهره‌گیری از آزمون‌های اعتبارسنجی دقیق، عدم تبعیت از نظرات سلیقه‌ای کارشناسی و ارائه امتیاز و وزن عوامل تبیین کننده موضوع، از دیگر مزایای مدل تحلیل عاملی نسبت به بسیاری مدل‌های آماری است که در این پژوهش به کار گرفته شده است.

۲. روش تحقیق

پژوهش حاضر به روش توصیفی تحلیلی انجام پذیرفته است. با توجه به ماهیت کاربردی پژوهش، بن‌مایه آن از مطالعات اسنادی و تحلیل پژوهش‌های پیشین شکل گرفته است. لذا در ادامه با استخراج متغیرهای گردشگری شهری پایدار از پژوهش‌های پیشین، تحلیل وضعیت نمونه مورد مطالعه بر مبنای این متغیرها انجام پذیرفته است. بررسی پژوهش‌های پیشین نشان می‌دهد ۳۹ متغیر در ارزیابی وضعیت گردشگری پایدار شهری نقش دارند. با این وجود، از آنجا که گردشگران (و نه کارشناسان) قصد قضاوت در خصوص متغیرها را دارند لذا ۵ متغیر به دلیل آنکه خارج از توان پاسخگویی مردم بوده است، حذف گردیده و پژوهش با ۳۴

کالبدی و خدمات زیربنایی در تحقق گردشگری پایدار شهری نقش دارند که از میان آنها متغیرهای F6، F5، E10 و P13 به دلیل خارج بودن از توان گردشگران به پاسخگویی و همچنین متغیر S10 به دلیل کلی بودن و بررسی آن در قالب سایر متغیرهای خردتر، از فرایند تدوین سوالات پرسشنامه کنار گذاشته شده‌اند.

خدمات زیربنایی نیز در کنار سه حوزه پیشین مورد شناسایی و تحلیل قرار گیرد. با توجه به آنچه بیان شد، پس از بررسی ادبیات و پیشینه موضوع، متغیرها از منابع معتبر داخلی و خارجی در حوزه‌های ۴ گانه شناسایی شده‌اند (جدول ۲). مطابق جدول ۲، از ۳۹ متغیر شناسایی شده ۱۰ متغیر در مسائل زیست محیطی، ۱۰ متغیر در مسائل اجتماعی فرهنگی، ۶ متغیر در مسائل مالی و اقتصادی و ۱۳ متغیر در مسائل

جدول ۲. متغیرهای گردشگری پایدار شهری

منابع با بیشترین استناد	متغیرها	حوزه مورد تاکید
شاطریان و همکاران، ۱۳۹۶ اسماعیل زاده و اسماعیل زاده، ۱۳۹۶؛ بولی و همکاران ^۱ ، ۲۰۱۷؛ تومایسین ^۲ ، ۲۰۱۹؛ لوزانو علیا و همکاران ^۳ ، ۲۰۱۹	E1: عدم آلودگی هوا و صوت، E2: فضای سبز و کیفیت پوشش گیاهی، E3: پاکیزگی محیط، وضعیت جمع آوری زباله، فاضلاب و ضایعات، E4: عدم آلودگی آب، E5: میزان مصرف آب، E6: چشم اندازهای طبیعی، E7: گونه‌های گیاهی و جانوری بومی، E8: اقلیم و آب و هوا، E9: استفاده کارآمد از منابع انرژی در بخش گردشگری، E10: حفاظت از کاربری اراضی حوزه‌های طبیعی	مسائل زیست-محیطی
پوراحمد و همکاران، ۱۳۹۵ اسماعیل زاده و اسماعیل زاده، ۱۳۹۶؛ نایدو و همکاران ^۴ ، ۲۰۱۵؛ بولی و همکاران، ۲۰۱۷؛ بالماکوند ^۵ ، ۲۰۱۸؛ لوزانو علیا و همکاران، ۲۰۱۹؛ هوس و همکاران، ۲۰۲۰	S1: امنیت، S2: آگاهی جامعه از مزایای گردشگری و نحوه تعامل با گردشگر، S3: آداب و رسوم محلی و فرصت‌های پنهان فرهنگی، S4: عدم شلوغی و ازدحام بیش از حد، S5: تنش‌ها و تعارضات میان گردشگران و جامعه میزبان، S6: مشارکت مردمی و همکاری نهادهای محلی، S7: برخورد کارکنان و متولیان، S8: ارتقا کیفیت زندگی و رفاه جامعه میزبان، S9: توزیع زمانی و مکانی گردشگرپذیری، S10: رضایتمندی گردشگران	مسائل اجتماعی و فرهنگی
دلشاد و همکاران، ۱۳۹۶؛ بالماکوند، ۲۰۱۸؛ هوس و همکاران، ۲۰۲۰	F1: اشتغال‌زایی بخش گردشگری، F2: عرضه محصولات محلی، F3: قیمت‌ها و هزینه‌ها برای گردشگر، F4: درآمدهای بخش گردشگری و توزیع آن، F5: درآمدهای پایدار گردشگری برای مدیریت شهری، F6: سرمایه‌گذاری و مشارکت بخش خصوصی	مسائل مالی
پوراحمد و همکاران، ۱۳۹۵ شاطریان و همکاران، ۱۳۹۶ اسماعیل زاده و اسماعیل زاده، ۱۳۹۶ دلشاد و همکاران، ۱۳۹۶؛ نانگای و همکاران ^۶ ، ۲۰۱۳؛ تومایسین، ۲۰۱۹؛ لوزانو علیا و همکاران، ۲۰۱۹؛ هوس و همکاران، ۲۰۲۰	P1: ترافیک سواره و دسترسی به پارکینگ، P2: امکانات، تسهیلات رفاهی و استراحتگاه‌ها، P3: ظرفیت زیرساخت‌های خدماتی و امدادی، P4: فناوری‌های نوین ارتباطی، اینترنت، آنتن‌دهی تلفن همراه، خودپردازها، P5: کیفیت حمل و نقل و زیرساخت‌های ارتباطی، P6: وجود جاذبه‌های گردشگری، آثار تاریخی و حفاظت آنها، P7: سرویس‌های بهداشتی، P8: کیفیت مراکز اقامتی و خدمات پذیرایی، P9: کیفیت اطلاعات و تبلیغات گردشگری، P10: کیفیت تورهای گردشگری، P11: ایمنی، P12: طرح‌ها و برنامه‌های بلندمدت توسعه گردشگری، P13: قوانین و مقررات	مسائل کالبدی و خدمات زیربنایی

منبع: نگارندگان، ۱۴۰۰

¹ Boley

² Tovmasyan

³ Lozano-oyala

⁴ Naidoo et al

⁵ Balmukund

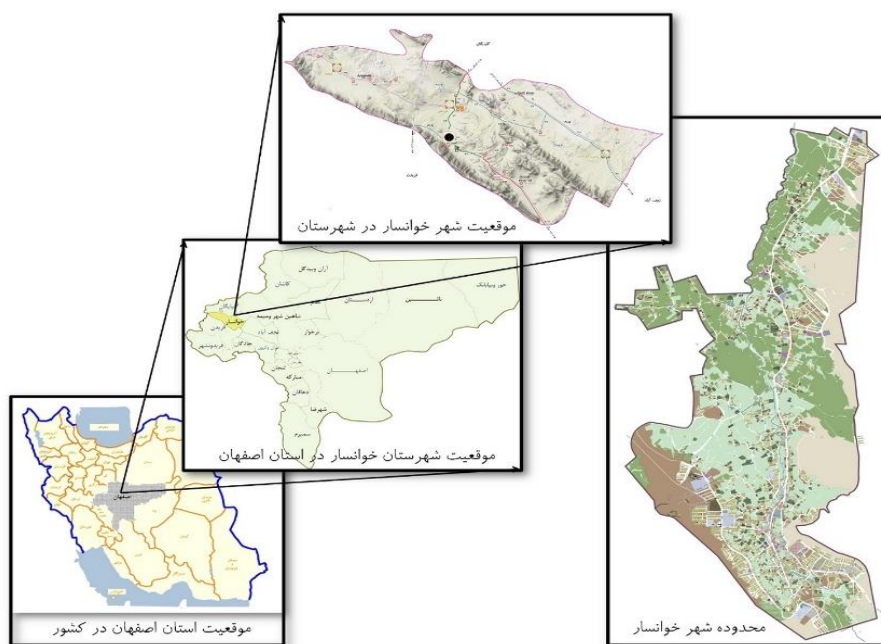
⁶ Tanguay

به وجود آمده است. محل هسته اولیه شهر منطبق بر منتهی الیه جنوبی محدوده کنونی شهر است که پراکنش فضایی بسیاری از آثار و ابنیه ثبت شده میراث فرهنگی از قبیل مسجد جامع، مسجد رئیس‌ان، خانه ابهری و ... نیز مربوط به هسته اولیه شهر می‌باشد. استقرار خوانسار در بین کوه‌های بلند، منابع آبی مناسبی برای کشاورزی در اطراف این شهر فراهم ساخته و باغات سرسبز و پر محصول در این شهر ایجاد کرده است. دامداری و پرورش زنبور نیز در این منطقه رونق دارد و عسل خوانسار در شمار انواع عسل‌های مرغوب و مشهور کشور است. در ایام خاصی از سال شهر خوانسار پذیرای گردشگران متعددی از شهرهای دور و نزدیک است. یکی از این ایام مربوط به دهه اول محرم است که به سبب مراسم خاص عزاداری در این شهر، مورد استقبال مردم سایر شهرها قرار می‌گیرد. خوانسار در سال‌های اخیر به عنوان یک شهر ییلاقی و مرکز عمده گردشگری برای اهالی شهرهای تهران، اصفهان و سایر سکنه قدیمی شهر شناخته می‌شود (همان: ۸). شکل ۱ موقعیت شهر خوانسار را نمایش می‌دهد.

۱.۲. محدوده مورد مطالعه

خوانسار شهری است کوهستانی که در شمال غرب استان اصفهان (عرض جغرافیایی ۳۳ درجه و ۱۳ دقیقه شمالی و طول جغرافیایی ۵۰ درجه و ۱۹ دقیقه شرقی) قرار گرفته است. اگرچه این شهر از قدمت و تاریخی کهن برخوردار است و شرایط اقلیمی مساعدی نیز دارد، لیکن محدودیت‌های جغرافیایی و توپوگرافی مانع از رشد فیزیکی این شهر شده است. همین امر سبب شده خوانسار چه به لحاظ جمعیتی و چه از نظر وسعت، در شمار شهرهای کوچک کشور قرار گیرد (جمعیت ساکن شهرستان خوانسار مطابق سرشماری سال ۱۳۹۵ حدود ۳۳ هزار نفر بوده است). این شهر به واسطه حاکمیت شرایط کوهستانی و تحت تاثیر عامل ارتفاع، از جمله نواحی سردسیر و ییلاقی استان اصفهان محسوب می‌شود (حیدرزاده و حقی، ۱۳۹۷: ۸).

به دلیل استقرار اغلب محلات شهر خوانسار در جوار رودخانه و بهره‌برداری از آب‌های رود برای مزارع و باغات در دو طرف ساحل رود، شکل کالبدی شهر طولی و کشیده و در امتداد رودخانه است. ارتباط بین محلات از طریق راه‌های پر پیچ و خمی است که به صورت طبیعی و خودجوش

شکل ۱. موقعیت محدوده مورد مطالعه منبع: نگارندگان، ۱۴۰۰

۳. یافته‌های تحقیق

یک متغیر) است. پیش از دریافت نتایج تحلیل عاملی، ضروری است چند آزمون برای اعتبارسنجی داده‌ها انجام پذیرد. مطابق جدول ۳، آزمون‌های اولیه، مناسب بودن داده‌ها برای تحلیل عاملی را تایید می‌کند.

پس از گردآوری پرسشنامه‌ها، داده‌ها در نرم‌افزار SPSS وارد شده و ماتریس اولیه اطلاعات تهیه شده است. این ماتریس شامل ۲۰۰ ردیف و ۳۴ ستون (هر ستون به ازای

جدول ۳. مقادیر آزمون‌های اعتبارسنجی داده‌ها

آزمون	مقدار بدست آمده	بازه قابل قبول	
آلفای کرونباخ	۰/۷۹۳	>۰/۷	
آزمون کفایت نمونه‌گیری کایزر مییر	۰/۸۰۶	>۰/۷	
آزمون کروییت بارتل	کای اسکوئر	۹۲۲/۶۵۰	-
	درجه آزادی	۳۱۱	-
	سطح معناداری	۰/۰۰۰	<۰/۰۵

منبع: نگارندگان، ۱۴۰۰

درون خود ارائه دهد. این مرحله به صورت زیر انجام گرفته است:

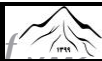
عامل اول: این عامل ۱۰/۸۲٪ از کل واریانس را توضیح می‌دهد. این عامل با متغیرهای «پاکیزگی محیط، وضعیت جمع‌آوری زباله، فاضلاب و ضایعات»، «فضای سبز و کیفیت پوشش گیاهی»، «فناوری‌های نوین ارتباطی، اینترنت، آنتن‌دهی تلفن همراه، خودپردازها»، «توزیع زمانی و مکانی گردشگرپذیری»، «کیفیت حمل و نقل و زیرساخت‌های ارتباطی» و «ترافیک سواره و دسترسی به پارکینگ» بیشترین ارتباط را دارا می‌باشد. لذا می‌توان این عامل را تحت عنوان «خدمات شهری» تفسیر و نام‌گذاری کرد.

عامل دوم: این عامل ۱۰/۳۹٪ از کل واریانس را توضیح می‌دهد و با متغیرهای «امکانات، تسهیلات رفاهی و استراحتگاه‌ها»، «کیفیت مراکز اقامتی و خدمات پذیرایی»، «سرویس‌های بهداشتی»، «امنیت»، «ظرفیت زیرساخت‌های خدماتی و امدادی» و «ایمنی» بیشترین رابطه را دارا می‌باشد. این عامل را می‌توان «نیازمندی‌های اولیه» نام‌گذاری کرد.

در ادامه ماتریس مقدماتی که نشان دهنده واریانس هر عامل است، استخراج شده است. این ماتریس تعداد و وزن عوامل نهایی حاصل از خلاصه‌سازی متغیرها را مشخص می‌کند. مطابق با جدول ۴ متغیرهای تبیین‌کننده موضوع در قالب ۸ عامل خلاصه می‌شوند. مقدار ویژه همه این عوامل بیشتر از ۱ است که بیانگر اعتبار عوامل استخراجی است. با توجه به اینکه مجموع واریانس تجمعی عوامل ۸ گانه برابر با ۶۹/۰۵ است، می‌توان گفت در حدود ۶۹ درصد از رضایت گردشگران در شهر خوانسار توسط این ۸ عامل تبیین می‌شود که آماره قابل قبولی است. پس از تعیین تعداد عوامل، به کمک ماتریس عاملی دوران‌یافته مشخص می‌شود هر یک از متغیرهای ۳۴ گانه با کدامیک از عوامل دارای بیشترین ارتباط است. مشخص شدن جایگاه متغیرها، شرایط را برای نام‌گذاری عوامل تسهیل می‌کند (جدول ۵).

مطابق جدول ۵، متغیرهای ۳۴ گانه برحسب بالاترین میزان بار عاملی کسب شده در عوامل مختلف جای گرفته‌اند. بر همین اساس، عوامل را می‌توان بر مبنای متغیرهایشان نام‌گذاری نمود. لازم به ذکر است در این نام‌گذاری باید سعی گردد نام عوامل، تفسیر و معرفی صحیحی از متغیرهای

جدول ۴. مجموع واریانس تبیین شده عوامل کارآمدی متغیرهای شهر دیجیتال در مدیریت کرونا

عوامل	مجموع ضرایب عاملی چرخش داده شده		
	مقدار ویژه	درصد از واریانس	درصد از واریانس تجمعی
۱	۲/۱۴۱	۱۰/۸۲	۱۰/۸۲
۲	۲/۰۵۶	۱۰/۳۹	۲۱/۲۰
۳	۱/۸۰۲	۹/۱۰	۳۰/۳۰
۴	۱/۷۲۲	۸/۷۰	۳۹/۰۰
۵	۱/۶۳۵	۸/۲۶	۴۷/۲۶
۶	۱/۵۰۸	۷/۶۲	۵۴/۸۸
۷	۱/۴۸۱	۷/۴۸	۶۲/۳۶
۸	۱/۳۲۳	۶/۶۸	۶۹/۰۵

منبع: نگارندگان، ۱۴۰۰

جدول ۵. ماتریس عاملی دوران یافته و بارهای عاملی متغیرها

متغیرها	بارهای عاملی متغیرها								میانگین رضایتمندی
	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	
E3	۰/۶۳۴								۳/۷۱
E2	۰/۷۵۱								۴/۳۲
P4	۰/۷۷۰								۳/۷۶
S9	۰/۴۶۹								۲/۹۱
P5	۰/۵۰۳								۲/۶۶
P1	۰/۶۷۴								۳/۵۴
P2		۰/۶۹۱							۲/۷۴
P8		۰/۷۶۲							۲/۴۳
P7		۰/۶۵۸							۲/۵۴
S1		۰/۴۵۱							۴/۶۵
P3		۰/۴۹۰							۳/۰۶
P11		۰/۴۵۲							۳/۱۷
E8			۰/۵۶۷						۴/۱۶
E6			۰/۴۵۳						۴/۴۳
F3			۰/۴۳۹						۴/۰۳
S4			۰/۵۴۰						۳/۶۴
F2			۰/۶۱۹						۳/۹۷
S7				۰/۶۲۱					۳/۷۷
S5				۰/۵۰۴					۴/۲۱
S6				۰/۴۸۱					۳/۹۳
S2				۰/۵۰۷					۳/۸۸
P10					۰/۶۲۲				۳/۶۳
P9					۰/۴۹۶				۳/۰۸
F1					۰/۵۲۵				۳/۲۱
S8					۰/۴۶۲				۳/۵۴
F4					۰/۴۶۹				۲/۶۷
E7						۰/۴۳۸			۳/۴۲
E4						۰/۴۶۲			۳/۶۳
E1						۰/۶۷۱			۴/۲۹
P6							۰/۶۲۹		۳/۶۶
S3							۰/۶۷۰		۳/۴۹
E9								۰/۵۲۷	۲/۳۷
P12								۰/۵۸۶	۲/۴۲
E5								۰/۴۳۱	۳/۷۲

منبع: نگارندگان، ۱۴۰۰

آلودگی آب» و «عدم آلودگی هوا و صوت» ارتباط دارد و لذا می‌توان آن را «زیست‌بوم طبیعی» نام‌گذاری نمود.

عامل هفتم: این عامل ۷/۴۸٪ از واریانس را تبیین می‌کند و با متغیرهای «وجود جاذبه‌های گردشگری، آثار تاریخی و حفاظت آنها» و «آداب و رسوم محلی و فرصت‌های پنهان فرهنگی» در ارتباط است و به عنوان عامل «جذابیت‌های فرهنگی» قابل تعریف است.

عامل هشتم: این عامل ۶/۶۸٪ از واریانس را تبیین می‌کند و با متغیرهای «استفاده کارآمد از منابع انرژی در بخش گردشگری»، «طرح‌ها و برنامه‌های بلندمدت توسعه گردشگری» و «میزان مصرف آب» در ارتباط است و لذا می‌توان آن را «پایداری» نام‌گذاری نمود.

در ادامه میزان رضایت از عوامل ۸ گانه از طریق ضرب مقادیر «میانگین رضایتمندی از متغیر زیرمجموعه عامل» در «بار عاملی متغیر نسبت به مجموع بارهای متغیرهای آن عامل» استخراج شده است. همچنین به منظور شناسایی عوامل نیازمند ارتقا، حاصل ضرب «میزان اختلاف تا رضایت متوسط برای هر عامل» در «واریانس هر عامل» محاسبه شده است. این مقادیر که در ردیف آخر جدول ۶ ثبت شده‌اند نشان می‌دهند در وضع موجود، هر عامل تا چه میزان در گردشگری پایدار شهر خوانسار تاثیر مثبت یا منفی دارند.

عامل سوم: سهم این عامل در تبیین و توضیح واریانس ۹/۱۰٪ می‌باشد. این عامل با متغیرهای «اقلیم و آب و هوا»، «چشم‌اندازهای طبیعی»، «قیمت‌ها و هزینه‌ها برای گردشگر»، «عدم شلوغی و ازدحام بیش از حد» و «عرضه محصولات محلی» بیشترین ارتباط را دارا می‌باشد. این عامل را می‌توان «جذابیت‌های تفریحی» نام‌گذاری نمود.

عامل چهارم: این عامل با متغیرهای «برخورد کارکنان و متولیان»، «تنش‌ها و تعارضات میان گردشگران و جامعه میزبان»، «مشارکت مردمی و همکاری نهادهای محلی» و «آگاهی جامعه از مزایای گردشگری و نحوه تعامل با گردشگر» ارتباط معناداری دارد و ۸/۷۰٪ از کل واریانس را توضیح می‌دهد. این عامل را می‌توان «فرهنگ جامعه میزبان» نام‌گذاری کرد.

عامل پنجم: این عامل ۸/۲۶٪ از واریانس را توضیح می‌دهد و با متغیرهای «کیفیت تورهای گردشگری»، «کیفیت اطلاعات و تبلیغات گردشگری»، «اشتغال‌زایی بخش گردشگری»، «ارتقا کیفیت زندگی و رفاه جامعه میزبان» و «درآمدهای بخش گردشگری و توزیع آن» ارتباط تنگاتنگی را دارا می‌باشد؛ بنابراین این عامل را می‌توان «اقتصادی» نام‌گذاری نمود.

عامل ششم: این عامل ۷/۶۲٪ از واریانس را تبیین می‌کند و با متغیرهای «گونه‌های گیاهی و جانوری بومی»، «عدم

جدول ۶. میزان رضایت از عوامل

عوامل	عامل ۱	عامل ۲	عامل ۳	عامل ۴	عامل ۵	عامل ۶	عامل ۷	عامل ۸
میزان رضایت	۳/۵۷	۲/۹۸	۴/۰۳	۳/۹۴	۳/۲۵	۳/۸۵	۳/۵۷	۲/۷۷
اختلاف رضایتمندی از حد متوسط	۰/۵۷	-۰/۰۲	۱/۰۳	۰/۹۴	۰/۲۵	۰/۸۵	۰/۵۷	-۰/۲۳
تاثیر عامل در گردشگری پایدار شهر	۶/۱۷	-۰/۲۱	۹/۳۷	۸/۱۸	۲/۰۷	۶/۴۸	۴/۲۶	-۱/۵۴

منبع: نگارندگان، ۱۴۰۰

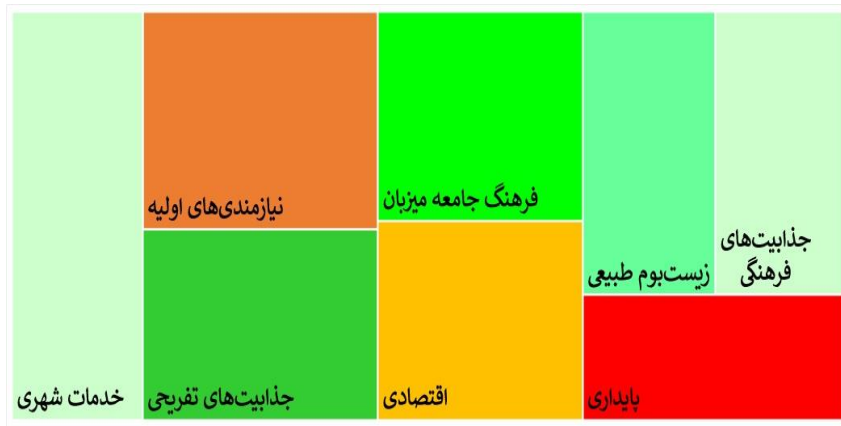
نارضایتی داشته‌اند. همچنین پس از احتساب واریانس عوامل، این مساله مشهود شده است که عوامل «پایداری» و «نیازمندی‌های اولیه» به سبب ضعف‌هایی که دارند بر تحقق

همانگونه که در جدول ۶ مشاهده می‌شود رضایت از دو عامل «پایداری» و «نیازمندی‌های اولیه» کمتر از متوسط است و به عبارت دیگر، گردشگران نسبت به این دو عامل

نمودار، مساحت مستطیل‌ها نمایانگر وزن (واریانس) هر عامل و رنگ آنها نمایانگر میزان رضایتمندی شهروندان است (رنگ سبز به معنای رضایت بیشتر و رنگ قرمز به معنای رضایت کمتر است).

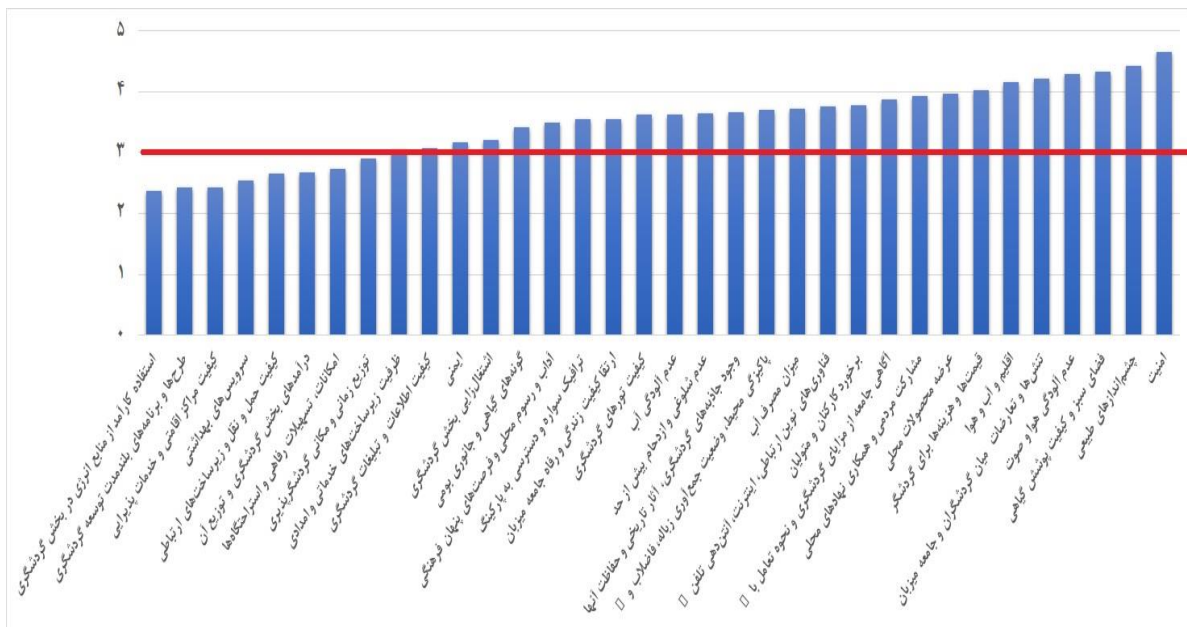
گردشگری پایدار شهر خوانسار تاثیر منفی گذارده‌اند و در مقابل عامل «جذابیت‌های تفریحی» و «فرهنگ جامعه میزبان» بیشترین تاثیر مثبت را ایفا نموده‌اند. این یافته در قالب نمودار درختی امتیاز عوامل، نیز ترسیم شده است (شکل ۲). در این

شکل ۲. نمودار درختی امتیاز عوامل رضایت از گردشگری پایدار شهر خوانسار، منبع: نگارندگان، ۱۴۰۰

است. از همین رو، نمودار میله‌ای داده‌های خام رضایتمندی گردشگران از متغیرهای ۳۴گانه نیز در ادامه آورده شده است (شکل ۳).

علاوه بر مقایسه عوامل که بر مبنای آنها می‌توان سیاست‌های کلان تحقق گردشگری پایدار شهر خوانسار را تدوین نمود، مشخص نمودن متغیرهای مساله‌دار نیز بویژه برای تدوین برنامه‌های عملیاتی و کوتاه‌مدت حائز اهمیت

شکل ۳. میانگین رضایتمندی از متغیرهای گردشگری پایدار شهر خوانسار، منبع: نگارندگان، ۱۴۰۰

مهمترین نقاط قوت و ضعف شهر خوانسار در راستای تحقق گردشگری پایدار شهری پی برد.

مطابق شکل ۳، اکثر متغیرها از رضایتمندی بالاتر از متوسط برخوردار هستند و تنها ۸ متغیر با رضایت کمتر از متوسط همراه بوده‌اند. بر مبنای این شکل می‌توان به

جدول ۷. تحلیل عوامل و متغیرهای دارای ضعف در گردشگری شهر خوانسار و راهبردهای پیشنهادی

عوامل		
نیازمندی‌های اولیه	پایداری	
<p>این عامل از ۶ متغیر تشکیل شده است که به استثنای متغیر «امنیت» که جایگاه نخست در کسب رضایت گردشگران را داشته است، سایر متغیرها وضعیت چندان مطلوبی نداشته‌اند. چنانکه متغیرهای «کیفیت مراکز اقامتی و خدمات پذیرایی»، «سرویس‌های بهداشتی»، «امکانات، تسهیلات رفاهی و استراحتگاه‌ها»، «ظرفیت زیرساخت-های خدماتی و امدادی» و «ایمنی» در جلب رضایت گردشگران به ترتیب در جایگاه‌های ۳۲، ۳۱، ۲۸، ۲۶ و ۲۴ قرار گرفته‌اند که از وجود ضعف در آنها حکایت دارد.</p>	<p>این عامل از ۳ متغیر تشکیل شده است که جایگاه ۲ متغیر در پایین‌ترین سطح رضایتمندی یعنی رتبه ۳۴ و ۳۳ است و یکی دیگر از متغیرها در جایگاه ۱۳ است. بنابراین به طور مشخص، ضعف در دو متغیر «استفاده کارآمد از منابع انرژی در بخش گردشگری» و «طرح‌ها و برنامه‌های بلندمدت توسعه گردشگری» موجب ضعف در عامل «پایداری» به عنوان یکی از ارکان تحقق گردشگری پایدار شهر خوانسار بوده است.</p>	دلایل ضعف
<ul style="list-style-type: none"> • حفظ و مرمت ابنیه قدیمی به عنوان مراکز اقامتی و پذیرایی • استفاده از ظرفیت باغات و طبیعت شهر در توسعه فضاهای خدماتی و استراحتگاهی • خلق فضاهای گردشگری-تفریحی در نقاط مرتفع به صورت مشرف به مناظر طبیعی و باغات شهر • مدیریت و برقراری تعادل میان جمعیت و ظرفیت تسهیلات بویژه در خصوص ظرفیت اقامتگاه‌ها و خدمات امدادی • ایجاد پارک‌ها، مراکز تفریحی و استراحتگاهی با رعایت فاصله مناسب نسبت به پارک‌های موجود 	<ul style="list-style-type: none"> • برنامه‌ریزی برای حرکت به سمت تامین و مصرف انرژی-های تجدیدپذیر در حوزه گردشگری • مدیریت منابع آب بویژه به سبب اهمیت آن در حفظ طبیعت و باغات به عنوان جاذبه‌های شهر • تدوین سند جامع گردشگری در مقیاس منطقه‌ای و مجموعه شهرستان‌های همجوار • تهیه طرح جامع گردشگری شهر (همراه با پیوست‌های اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی) • تدوین ضوابط و الگوهای طراحی و نگهداری باغات با رویکرد افزایش بهره‌وری اقتصادی و زیست‌محیطی منطقه 	راهبردهای عملیاتی پیشنهادی

منبع: نگارندگان، ۱۴۰۰

۴. بحث و نتیجه‌گیری

یافته‌های پژوهش حاضر وجوه تشابه و افتراقی با پژوهش‌های پیشین دارد. به طور مثال، نتایج پژوهش دپفت (۲۰۱۲) با دومین عامل تأثیرگذار در این پژوهش (فرهنگ جامعه میزبان) تا حدودی مرتبط است. نقش آفرینی بازیگران اصلی جامعه میزبان و ارتباطات بین فردی را می‌توان به ترتیب با متغیرهای آگاهی جامعه از مزایای گردشگری و نحوه تعامل با گردشگر و تنش‌ها و تعارضات میان گردشگران و جامعه میزبان، مرتبط دانست. بر خلاف پژوهش ماسپول (۲۰۲۱)، عامل جذابیت‌های فرهنگی با شاخص آداب و رسوم محلی و فرصت‌های پنهان فرهنگی، جزو نقاط دارای بالاترین ضعف در شهر خوانسار قرار نگرفت و رتبه متوسطی به دست آورد. این به دلیل آن است که شهر خوانسار علی‌رغم پذیرا شدن گردشگران بسیار، همواره فرهنگ غنی خود را حفظ نموده است. هر چند برای

اگر گردشگری را یک «صنعت» بدانیم، آنگاه باید بپذیریم که گردشگری نیز مانند هر صنعت دیگر، به موازات تأثیرات مثبتی که برای جامعه و محیط دارد، می‌تواند پیامدهایی منفی را نیز به همراه داشته باشد. از همین روست که «پایداری» به عنوان اصلی جدایی‌ناپذیر در توسعه گردشگری مورد توجه تصمیم‌گیرندگان قرار گرفته است. همین مساله سبب گردید در پژوهش حاضر به تحلیل عوامل موثر بر تحقق گردشگری پایدار شهری پرداخته شود. یافته-های پژوهش نشان داد ۸ عامل در گردشگری پایدار شهری نقش ایفا می‌کنند که به ترتیب نقش و اثرگذاری عبارتند از «خدمات شهری»، «نیازمندی‌های اولیه»، «جذابیت‌های تفریحی»، «فرهنگ جامعه میزبان»، «اقتصاد»، «زیست‌بوم طبیعی»، «جذابیت‌های فرهنگی» و «پایداری».

خوانسار هنوز از فرصت‌های موجود برای اشتغال در بخش گردشگری بهره‌برداری لازم نشده است. بر مبنای آنچه از تجزیه و تحلیل یافته‌ها حاصل شد، می‌توان راهبردهای کلان زیر را به عنوان مهمترین برنامه‌هایی دانست که در تحقق گردشگری پایدار شهر خوانسار (و به طور مشابه در بسیاری شهرهای کوهستانی ایران) می‌توانند نقش آفرینی کنند:

- تاکید بر ظرفیت‌های حوزه اکوتوریسم، جاذبه‌های طبیعی و چشم‌اندازهای منطقه یا مد نظر قرار دادن توان پذیرش منطقه
- جلب مشارکت جامعه میزبان در طرح‌های گردشگری به مثابه ذی‌نفعان و ذی‌نفوذان کلیدی توسعه گردشگری منطقه
- ارزیابی‌های توان پذیرش منطقه پیش از اجرای پروژه‌های گردشگری با رویکرد کاهش فشار بر منابع تجدیدناپذیر
- توجه به مقوله فرهنگ‌سازی عمومی در مواجهه با گردشگران؛

- توسعه صنایع دستی و عرضه محصولات بومی و محلی به عنوان محصولات فرهنگی و اقتصادی؛

- توسعه یکپارچه، توزیع منافع و اثرات گردشگری در منطقه و بین جامعه محلی در جهت ارتقا رفاه جامعه میزبان؛

- توجه به ارزش‌های فرهنگی بافت و ابنیه تاریخی شهر به عنوان ظرفیت‌های مکمل جاذبه‌های طبیعی؛

- فراهم نمودن زیرساخت‌های لازم صنعت گردشگری و ایجاد امنیت برای سرمایه‌گذاران این حوزه؛

- ارتقاء کیفیت خدمات و تسهیلات شهری با محوریت رفع نیازمندی گردشگران؛

- ایجاد زیرساخت‌های حمل و نقلی، فناوری ارتباطی، ایجاد هتل‌های اقامتی و غیره به عنوان ارکان ضروری توسعه گردشگری.

تقویت شبکه‌های اجتماعی فرهنگ محلی باید تلاش نمود. در انطباق با پژوهش کاکلینا (۲۰۲۱) عامل جذابیت‌های تفریحی در این پژوهش اولین عامل تأثیرگذار در گردشگری پایدار شهر خوانسار است. لازم به ذکر است بر خلاف پژوهش مذکور، عامل جذابیت‌های فرهنگی در این پژوهش جزو عوامل با تأثیرگذاری بالا قرار نگرفت. این به دلیل آن است که در شهر خوانسار علی‌رغم وجود پتانسیل بالقوه جاذبه‌های فرهنگی، هنوز برنامه‌ای برای بهره‌گیری از آنها به عنوان یکی از محرک‌های بخش گردشگری تدوین نشده است. تأکید پژوهش بهزادی و همکاران (۱۳۹۷) بر عامل مشارکت و تقویت سازمان‌های مردم‌نهاد در بخش گردشگری، با شاخص مشارکت مردمی و نهادهای محلی از عامل فرهنگ جامعه میزبان در این پژوهش مرتبط است. لازم به ذکر است که عامل فرهنگ جامعه میزبان در این پژوهش دومین عامل اثرگذار برای گردشگری پایدار خوانسار است. عامل خدمات شهری در این پژوهش همچون پژوهش ده دهم‌زاده سیلابی و احمدیفر (۱۳۹۸)، جزو عوامل تأثیرگذار قرار گرفت. لازم به ذکر است اگر چه در پژوهش مذکور عوامل طبیعی تأثیرگذاری کمی دارند ولی در این پژوهش، عامل جذابیت‌های تفریحی جزو عوامل اثرگذار می‌باشد. این به دلیل تفاوت در نمونه موردی پژوهش مذکور است. در واقع در استان مازندران فراهم نشدن شرایط زیرساختی و خدماتی، در عدم استفاده‌ی بهینه از منابع طبیعی در بخش گردشگری مؤثر بوده است. بر خلاف پژوهش محمدی و همکاران (۱۳۹۸) توسعه اشتغال‌زایی در این پژوهش در زیرمجموعه پنجمین عامل اثرگذار (عامل اقتصادی) قرار گرفت. این به دلیل آن است که در شهر

فهرست منابع

اسماعیل‌زاده، حسن، اسماعیل‌زاده، یعقوب. ۱۳۹۶. "شناسایی مؤلفه‌های تأثیرگذار و تأثیرپذیر گردشگری پایدار در شهرهای ساحلی (مطالعه موردی: بندر انزلی)". *فضای جغرافیایی*. سال ۱۷. شماره ۶۰. صص ۷۷-۵۵.

- بهزادی، صدیقه، رهنما، محمدرحیم، جوان، جعفر، عنابستانی، علی اکبر. ۱۳۹۷. "شناسایی عوامل کلیدی مؤثر بر توسعه گردشگری با رویکرد آینده‌نگاری (مطالعه‌ی موردی: استان یزد)". **مطالعات جغرافیایی مناطق خشک**. دوره ۹. شماره ۳۳. صص ۳۷-۵۲.
- پوراحمد، احمد، حسینی سیاه گلی، مهناز، صفدری مولان، امین. ۱۳۹۵. "ارزیابی شاخص‌های توسعه پایدار گردشگری در جوامع میزبان مطالعه موردی: شهر ساری". **آمایش جغرافیایی فضا**. سال ۶. شماره ۲۱. صص ۱۷۲-۱۵۹.
- حیدرزاده، احسان، حقی، محمدرضا. ۱۳۹۷. "دستیابی به توسعه گردشگری در شهرهای کوچک با رویکرد مدیریت راهبردی، نمونه مطالعه شهر خوانسار". **سومین کنفرانس بین‌المللی یافته‌های نوین عمران، معماری و صنعت ساختمان ایران**. تهران.
- دلشاد، علی، ابوهاشم آبادی، فرزانه، قاسمیان صاحبی، ایمن. ۱۳۹۶. "اولویت‌بندی و تعیین روابط شاخص‌های سنجش پایداری توسعه گردشگری". **مطالعات مدیریت گردشگری**. سال ۱۲. شماره ۹۳. صص ۷۳-۹۴.
- دهدزاده سیلابی، پروین، احمدی‌فرد، نرگس. ۱۳۹۸. "تعیین پیشران‌های کلیدی مؤثر بر توسعه گردشگری با رویکرد آینده پژوهی (مطالعه موردی: شهرستان‌های استان مازندران)". **جغرافیا و پایداری محیط**. شماره ۳۰. صص ۷۳-۸۹.
- سرائی، محمدحسین، علیزاده شورکی، یحیی، رضایی، محمدرضا. ۱۳۹۹. "شناسایی پیشران‌های کلیدی مؤثر در گردشگری پایدار و تدوین مطلوبترین سناریو (مورد پژوهی: شهر تاریخی میبد)". **کاوش‌های جغرافیایی مناطق بیابانی**، سال ۸ شماره ۱. صص ۱۱۳-۱۳۱.
- شاطریان، محسن، غلامی، یونس، میرمحمدی، محمد. ۱۳۹۶. "ارزیابی شاخص‌های توسعه گردشگری پایدار شهری مطالعه موردی: شهر کاشان". **تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی**. سال ۱۷. شماره ۴۶. صص ۲۱۴-۱۹۵.
- علی اکبری، اسماعیل، مرصوصی، نفیسه، جلال آبادی، لایلا. ۱۳۹۹. "تدوین سناریوهای مؤثر بر آینده گردشگری پایدار شهر کرمان با رویکرد آینده‌پژوهی". **مطالعات مدیریت گردشگری**. سال ۱۵. شماره ۵۰. صص ۳۵-۶۰.
- فراهادی یونکی، مجید، حسن زاده، سیروس. ۱۴۰۰. "پیشران‌های گردشگری توسعه پایدار در ایران با تأکید بر جهانی شدن". **گردشگری فرهنگ**. دوره ۱. شماره ۴. صص ۳۱-۴۲.
- محمدی، کریم، محمدرزاده، مهناز، شرقی، طاهره. ۱۳۹۸. "شناسایی و بررسی عوامل مؤثر بر توسعه پایدار گردشگری روستایی (مطالعه موردی: روستای زرآباد بخش الموت شرقی قزوین)". **راهبردهای توسعه روستایی**. دوره ۶. شماره ۴(۲۴). صص ۴۴۳-۴۲۷.
- Algieri, B., Aquino, A., Succurro, M. 2018. "International competitive advantages in tourism: An eclectic view". *Tourism Management Perspectives*. Vol. 25. pp. 41-52.
- Al-saad, S., Ababneh, A. 2017. "Concept, opportunities and challenges of urban tourism in the Arab world: Case studies of Dubai, Cairo and Amman". *TOURISM*. Vol. 65. No. 3. pp. 361-375.
- Amin, M. 2018. "Sustainable Tourism Development in Sundarbans, Bangladesh (A World Heritage Site): Issues and Actions". *Journal of Business Studies*. No. 2. pp. 31-52.
- Balmukund Mistry, R. 2018. "Influence of Destination Attributes Importance to Tourists' Satisfaction - Gujarat Tourism". *Amity Journal of Management Research*. Vol. 3. Issue. 1. pp. 14-26.
- Balmukund Mistry, R. 2018. "Influence of Destination Attributes Importance to Tourists' Satisfaction - Gujarat Tourism". *Amity Journal of Management Research*. Vol. 3. Issue 1. pp. 14-26.
- Bhuiyan, B., Abdul Vahab, M. 2018. "Sustainable Tourism Sector Development in Negara Brunei Darussalam: Application of Total Quality Management Approach as Strategic Option". *Journal of Tourism & Hospitality*. Vol. 7. pp. 1-5.

- Boley, B., Gard McGehee, N., Hammett, A. 2017. "Importance-performance analysis (IPA) of sustainable tourism initiatives: The resident perspective". *Tourism Management*. Vol. 58. pp. 66-77.
- C. Sainz, Ch., M. Samorin, M. 2021. "Sustainable Tourism in Northern Iloilo: Perceived Impact and Prospects for Development". *Tourism and Sustainable Development Review Journal*. Vol. 2. N. 2. pp. 30-39.
- Ciolac, R., Rujescu, C., Constantinescu, S., Adamov, T., Dragoi, M., Lile, R. 2017. "Management of a Tourist Village Establishment in Mountainous Area through Analysis of Costs and Incomes". *Sustainability*. Vol. 9. pp. 1-18.
- Dabphet, S., Scott, N., Ruhanen, L. 2012. "Applying diffusion theory to destination stakeholder understanding of sustainable tourism development: a case from Thailand". *Journal of Sustainable Tourism*. Vol. 20. No. 8. pp. 1107-1124.
- Hsu, Ch., Chen, M., P. Nyaupane, G., Lin, Sh. 2020. "Measuring sustainable tourism attitude scale (SUS-TAS) in an Eastern Island Context". *Tourism Management Perspectives*. Vol. 33. pp. 1-10.
- K. Nepal, S., Chipeniuk, R. 2005 "Mountain Tourism: Toward a Conceptual Framework", *Tourism Geographies*. Vol. 7. No. 3. pp. 313-333.
- Koens, K., Postma, A., Papp, B. 2018. "Is Overtourism Overused? Understanding the Impact of Tourism in a City Context". *Sustainability*. Vol. 10. pp. 1-15.
- Kuklina, M., Trufanov, A., Krasnoshtanova, N., Urazova, N., Kobylkin, D., Bogatyreva, M. 2021. "Prospects for the Development of Sustainable Tourism in the Okinsky District of the Republic of Buryatia". *Sustainability*. Vol. 13. pp. 1-16.
- Lee, T., Jan, F. 2019. "Can community-based tourism contribute to sustainable development? Evidence from residents' perceptions of the sustainability". *Tourism Management*. Vol. 70. pp. 368-380.
- Lozano-oyala, M., Javier Blancas, F., González, M., Caballero, R. 2019. "Sustainable tourism tags to reward destination management". *Journal of Environmental Management*, Vol. 250. pp. 1-11.
- M. Gutierrez, E. 2021. "Redefining Sustainable Tourism in COVID-19: A Political-Economy Approach". *DLSU Business & Economics Review*. Vol. 31(2). pp. 1-13.
- Mac Neill, T., Wozniak, D. 2018. "The economic, social, and environmental impacts of cruise tourism". *Tourism Management*. Vol. 66. pp. 387-404.
- Maspul, K. A. 2021. "Revisiting The Sustainable Tourism in Indonesia". *Academia Letters*, Article 1722. pp. 1-5.
- Naidoo, P., Ramseook-Munhurrin, P., Ladsawut, J. 2015. "Tourist Satisfaction with MAURITIUS as A Holiday Destination". *Global Journal of Business Research*. Vol. 4. N. 2. pp. 113-123.
- Pulido-Fernández, J., Cárdenas-García, P., Espinosa-Pulido, J. 2018. "Does environmental sustainability contribute to tourism growth? An analysis at the country level". *Journal of Cleaner Production (IF9.297)*. DOI: 10.1016/j.jclepro.2018.12.151.

- Pulido-Fernandez, J., Pulido-Fernandez, M. 2017. "Proposal for an Indicators System of Tourism Governance at Tourism Destination Level". *Social Indicators Research*. Vol. 137(4). pp. 1-49.
- Saarinen, J. 2021. "Is Being Responsible Sustainable in Tourism? Connections and Critical Differences". *Sustainability*. Vol. 13. pp. 1-14.
- Singh Boori, M., Vozenlek, V., Choudhary, K. 2014. "Land use/cover disturbance due to tourism in Jeseniky Mountain, Czech Republic: A remote sensing and GIS based approach", *The Egyptian Journal of Remote Sensing and Space Sciences*. Vol. 23(1). pp. 1-10.
- Song, H., Li, G., Cao, Z. 2017. "Tourism and Economic Globalization: An Emerging Research Agenda". *Journal of Travel Research*. 00(0). pp. 1-13.
- Streimikiene, D., Svagzdiene, B., Jasinskas, E., Simanavicius, A. 2020. "Sustainable tourism development and competitiveness: The systematic literature review". *Sustainable Development*. Vol. 29. Issue 1. pp. 1-13.
- Strom, E., Kerstein, R. 2015. "Mountains and muses: Tourism development in Asheville, North Carolina". *Annals of Tourism Research*. Vol. 52. pp. 134-147.
- Tahiri, A., Kovaçi, I., Bushi, F. 2020. "Sustainable tourism development- Analysis of tourism development in Kosovo". *ACC Journal*. Vol. 26. Issue 2. pp. 83-92.
- Tanguay, G., Rajaonson, J., Therrien, M. 2013. "Sustainable tourism indicators: selection criteria for policy implementation and scientific recognition". *Journal of Sustainable Tourism*. Vol. 21(6). pp. 1-18.
- Tovmasyan, G. 2019. "Assessment of Tourist Satisfaction Index: Evidence from Armenia". *Marketing and Management of Innovations*. Issue 3. pp. 22-32.
- Venugopalan, T. 2021. "Sustainable Tourism Development in India: An Exploratory Research on Sustainability of Delhi Tourism". *Archives of Business Research*. Vol. 9(4). pp. 198-217.

An Analysis of the Factors of Realizing Sustainable Tourism in Mountainous Cities (Case Study: Khansar City)

Mohammadreza Haghi, Assistant Professor, Department of Architecture, Faculty of Engineering, Razi University, Kermanshah, Iran.

Ehsan Heidarzade^{*1}, Assistant Professor, Department of Urban Planning, Faculty of Art and Architecture, Persian Gulf University, Bushehr, Iran.

Received: 22 July 2021

Accepted: 21 April 2021

Abstract

Tourism prosperity in a city or region is like walking on a blade's edge, because tourism, in addition to its benefits, can also have negative consequences. Therefore, the tourism situation of a city can be evaluated as successful only if it does not harm the stability of the region and the host community while satisfying the tourists. Therefore, the present study tries to identify the factors of sustainable tourism in mountainous cities by extracting and analyzing tourists' opinions. The research method is descriptive-analytical and based on documentary studies and field survey. Subject variables have been collected from valid internal and external sources and they have been used to compile questionnaire questions. The target population is tourists visiting the city of Khansar in April 2021. According to the number of variables in question, which was 34, the sample size of 170 people was selected, which is 5 times the number of variables (which ratio is suitable for the factor analysis model). Therefore, after examining the validity and reliability of the questions, the data extracted from the questionnaires were entered into SPSS software and analyzed using the Exploratory factor analysis model. Findings show that sustainable tourism factors in cities in mountainous areas include "Urban Services", "Basic Needs", "Recreational Attractions", "Culture of the Host Community", "Economic", "Natural Ecosystem", "Cultural Attractions" and "Sustainability". Also, in the case of Khansar city, the greatest weakness is manifested in the two factors of "Sustainability" and "Basic Needs", based on which, strategies have been proposed to respond to these weaknesses.

Keywords: Sustainable tourism, Urban tourism, Mountainous area, Khansar.

^{*1} Corresponding Author: email: e.heidarzadeh@pgu.ac.ir

To cite this article:

Haghi, M., and Heidarzadeh, E (2021), An analysis of the factors of realizing sustainable tourism in mountainous cities (Case Study: Khansar City), Journal of Geographical Studies of Mountainous Areas, 2(6), 83-99. Doi:10.52547/gsma.2.2.83